

3. Авраменко Л.В. Місце поняття «наступність» у категоріальному апараті теорії права. *Проблеми законності*. Вип. 82. 2006. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/574/1/Pr_zak82.html#%D0%90%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE

4. Софронова С. А. Правовое наследие и аккультурация в условиях правового прогресса общества: Автореф. ... канд. Юрид. Наук: 12.00.01: Н. Новгород, 2000.— С. 9.

5. Рязанов М. Ю. Правова спадщина як складова правової культури / М. Ю. Рязанов // Концептуалізація та використання правової спадщини: матеріали Всеукр. Круглого столу (26 грудня 2018 р., м. Одеса) / Нац. Ун-т «Одес. Юрид. Акад.», каф. Загальнотеорет. Юриспруденції.— Електронні дані.— Режим доступу <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/11604>

6. Оборотов, Ю.Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания к постижению права): монография / Ю.Н. Оборотов; МОН Украины, ОНЮА.— Одесса: Юрид. Л-ра, 2002.— с. 109.

Ключові слова: спадщина, правова спадщина, стійкість правового розвитку, правове минуле, національна правова система.

Ключевые слова: наследие, правовое наследие, устойчивость правового развития, правовое прошлое, национальная правовая система.

Keywords: heritage, legal heritage, sustainability of legal development, legal past, national legal system.

Скुरіхін Сергій Миколайович

Національний університет «Одеська юридична академія»

доцент кафедри загальної теорії права та держави,

кандидат юридичних наук., доцент

ЮРИДИЧНА ЕТОЛОГІЯ:

РЕАЛЬНІСТЬ, ЯКУ НАМАГАЮТЬСЯ НЕ ПОМІЧАТИ

Дилема біологічне або соціальне обговорювалася вченими з найдавніших часів. Наприклад, гіпотезу про спадкування рис поведінки висловлювали ще Гіппократ і Гален. З появою еволюційної теорії Дарвіна дискусія щодо природи людини набуває в науковому світі новий ракурс. У другій половині ХХ ст. вчені усвідомили необхідність синтезу природничо-наукових і гуманітарних знань для розуміння суті людської поведінки [1]. Слід зазначити, що в суспільних науках,

зокрема, в сфері юриспруденції біологічна природа людини завжди відсувалася на другий план. Юридичному аналізу підлягали фактори, що визначають її соціальну сутність. Однак, висувачи раціональні правові конструкції, дослідники не звертають увагу на те, що в певних випадках, кореневі підстави поведінки людей, причини виникнення тих чи інших інститутів, в тому числі і держави, знаходяться в сфері біологічної природи людини.

Є. М. Черних і А. Б. Венгеров, аналізуючи нормативні системи різноманітних культур, звернули увагу на хронологічну первинність біолого-психологічного нормативного регулятора, який, на їхню думку, служить своєрідним фундаментом для інших нормативних регуляторів [2, с. 105–106]. Сьогодні дослідження поведінки (в тому числі і правової) окремо з біологічних і гуманітарних позицій уявляється недостатнім. Виникає необхідність пошуку точок дотику між даними сферами з метою усвідомлення глибинних засад правової поведінки людини, що стимулюють її нормування і опосередковують процеси інституціоналізації суспільного життя. Надати допомогу у вирішенні даних питань може новий напрямок юриспруденції – «юридична етологія людини» або просто «юридична етологія».

Взагалі, етологія як наука, що вивчає біологічні засади поведінки тварин у природному середовищі, виникла в 30-і роки XX ст. на базі польової зоології та еволюційної теорії [3]. Її засновниками є К. Лоренц і Н. Тімберген. На даний час, етологія найчастіше визначається як біологія поведінки, яка розкриває свій предмет через вивчення: фізіологічних механізмів поведінки; онтогенезу поведінки; еволюції поведінки і функцій поведінки, які забезпечують виживання тварин в їх природному середовищі [4]. В якості одного з найважливіших завдань К. Лоренц і Н. Тімберген розглядали перевірку гіпотез, отриманих в результаті спостереження за тваринами, для вивчення людської поведінки. Однак, як окрема галузь, в рамках етології, етологія людини сформувалася лише в 1960–1970 рр. завдяки роботам І. Ейбл-Ейбесфельдта [1]. На рубежі XXI ст. основними напрямками досліджень в сфері етології людини є: невербальна комунікація та її значення в соціальному спілкуванні людини; процеси соціалізації

і формування поведінкових стереотипів; аналіз механізмів агресії і пост-конфліктної поведінки; сексуальні вподобання і вибір шлюбних партнерів; ритуали і ритуалізація; пускові стимули, релізери соціальної кооперації і взаємодопомоги; крос-культурні дослідження соціальних переваг в традиційних суспільствах; взаємодії мати-дитина, батько-дитина і формування прихильностей; формування гендерних відмінностей в поведінці; моделювання соціальної організації ранніх гомінід; прикладна етологія – етологія в психіатрії та психотерапії [1].

Можна побачити перспективи використання етології людини в дослідженні правових аспектів її буття і попередньо позначити деякі сфери юридичної етології людини.

Правова соціалізація. Етологія для пояснення поведінки активно використовує відкриття в сфері нейробиології. Наприклад, так звані «дзеркальні нейрони», забезпечують процес повторення, «відчуття» того, що робить інший [5, с. 477–481]. Це дозволяє усвідомити біологічні процеси, що лежать в основі конформної правової поведінки, правової соціалізації.

Правова поведінка. Серед напрямків етологічних досліджень виділяються: ритуалізована поведінка; альтруїзм і кооперація; емпатія; вивчення психічної норми і патології; агресивна і пост-конфліктна поведінка [1]. Дані види і мотиви поведінки в тому чи іншому вигляді знаходять своє відображення в правових приписах, тобто набувають правової значущості. На вивчення механізмів формування правових явищ як раз і повинна бути націлена юридична етологія.

Сімейні правовідносини. Імпринтинг дозволяє глибше проникнути в правову тканину проблеми усиновлення дітей в одностатевих сім'ях. Дослідження показують, якщо на ранніх стадіях постнатального онтогенезу тварину тримати з представниками іншого виду, то статевий імпринтинг може бути вироблений на цей неадекватний об'єкт [6, с. 34]. Таким чином діти, усиновлені в одностатевих сім'ях, запам'ятовують (імпринтують) статеві ролі батьків, що може вплинути на їх подальше сприйняття даних ролей.

Спадкові правовідносини. Базовими цеглинками еволюції поведінки є індивідуальний добір, родинний добір і взаємний (реци-

прокний) альтруїзм. [5, с. 300–310, 328–334]. Досить цікавим для юриспруденції може бути етологічний аналіз визначення ступеня споріднення і відповідно родинного добору в рамках еволюційної теорії. Висновки етологів стають додатковими обґрунтуваннями механізму спадкових правовідносин.

Договірні правовідносини. Договірні правовідносини – це не що інше як юридично формалізовані, оптимальні та взаємовигідні стратегії співпраці сторін. Фактично це і є етологічна концепція взаємного альтруїзму, яка передбачає робити що-небудь іншому, але тільки в такій мірі, щоб аналогічне отримати від іншого самому [5, с. 308–318, 333–334].

Правопорушення і покарання. В етологічній літературі зміни юридично значущої поведінки розглядаються у взаємозв'язку з фізіологічними змінами в організмі людини. Наприклад, аналізуються випадки пом'якшення вироків за скоєні злочини на підставі неконтрольованого підвищення рівня агресії через: пухлини в певній ділянці головного мозку; підвищення рівня цукру в крові; період менструації; зловживання анаболічними стероїдами [7].

Інфантицид незаконнонароджених дітей гуманітарні науки обґрунтовують, перш за все, соціальними факторами. Етологія розглядає інфантицид через призму індивідуального добору. Вбивство чужої дитини збільшує репродуктивний успіх самця і знижує його у конкурента [5, с. 301].

Евтаназія як правова проблема. Соматичні права людини актуалізують в суспільстві дискусію щодо евтаназії. Соціальна антропологія описує геронтоцид в первісному стаді як засіб вбивства старих утриманців. Етологія, володіючи значним емпіричним матеріалом не може стояти осторонь від цього питання.

Ієрархія. Етологія людини підкреслюючи, що люди – унікальний вид живих істот, допускає проведення аналогій. Проводячи певні аналогії, з'являється можливість глибше усвідомити питання: ієрархічності суспільного устрою, побудови правових і державних інститутів; зовнішніх атрибутів ієрархічної піраміди; переадресації

агресії на слабшого для підтримки неофіційної ієрархії (наприклад: серед підлітків, в кримінальному середовищі, в армії).

Походження держави. А. Г. Румянцев обґрунтував «клірингову» теорію, згідно з якою держава виникає як механізм координації дій груп населення. Ключовим аспектом цієї теорії є допомога одних груп населення іншим, здійснювана на оплатній основі. З позицій етології «клірингову» теорію можна охарактеризувати як теорію міжгрупового альтруїзму. Ми отримуємо логічне продовження концепції еволюційної теорії: родинний альтруїзм – взаємний альтруїзм всередині групи знайомих – груповий альтруїзм [8, с. 90–91].

Війни, патріотизм, націоналізм. Родинний добір має потужний об'єднуючий потенціал. Цим часто користуються у суспільному і правовому житті, маніпулюючи свідомістю громадян з метою їх згуртування для вирішення певних завдань. Прикладом, так званої, «ерзац спорідненості» [8, с. 93] може служити навіювана військовослужбовцям ідея «бойового братерства», яка знаходить своє відображення навіть у правових приписах (наприклад, див. [9]).

Етологія пропонує також біологічне обґрунтування дегуманізації ворога. З етологічної точки зору людина має не тільки культурні, а й інстинктивні заборони на вбивство собі подібного. З метою придушення даних заборон вдаються до маніпулятивних технологій. Образ противника повинен асоціюватися з об'єктами, що викликають негативну реакцію. Насадження такої ідеології часто призводить до прояву надмірної жорстокості, порушення норм і принципів міжнародного гуманітарного права, і навіть до актів геноциду.

Ми звернули увагу на окремі аспекти юридичної сфери, які отримують додаткові обґрунтування в рамках юридичної етології. Однак спектр можливостей даної галузі значно ширше. Вона дозволяє усвідомити питання: шлюбно-сімейних і статевих відносин; територіальної організації держави; форм правління і форм державного режиму; стратегій міждержавних відносин; механізмів управління революціями; деформацій правосвідомості та ін.

Слід зазначити, що в системі юриспруденції є суміжні з юридичною етологією науки, які також враховують певні біологічні

чинники і стани людини. До таких наук можна віднести юридичну антропологію і біоюриспруденцію. Однак, жодна з них не охоплює явища і процеси, які складають предмет юридичної етології. Головною ідеєю біоюриспруденції – є етико-правове визначення меж медичного втручання в життя людини. У сфері юридичної антропології біологічні аспекти буття людини відсуваються на другий план. Так, Н. Рулан відзначав: «Якщо юридична антропологія і знаходить фактологічні джерела в біологічних мутаціях, які сформували людську істоту, вона може використовувати лише завершені прояви культурного життя, генезис якого через брак доступних документальних підтверджень прихований від неї» [10, с. 7].

Таким чином, **юридична етологія** – це галузь знань про юридично значиму поведінку людини, яка заповнює прогалини, що залишалися до теперішнього часу поза увагою юридичних наук (зокрема: біоюриспруденції; юридичної антропології, соціології і психології). Спираючись на біологічні засади, вона вивчає процеси формування правової поведінки людини в онто- і філогенезі, а також функції та фізіологічні механізми певних форм правової поведінки. Значна увага в рамках юридичної етології приділяється взаємодії біологічного і соціального у правовій поведінці людини.

Література

1. Бутовская М.Л. Этология человека: история возникновения и современные проблемы исследования. *Этология человека на пороге XXI века: новые данные и старые проблемы* / Под ред. М.Л. Бутовской. М.: Старый Сад, 1999. С. 12–71. URL: <http://ethology.ru/library/?id=268>
2. Ковлер А.И. Антропология права: Учебник для вузов. М.: Издательство НОРМА, 2002. 480 с.
3. Зорина З. А., Полетаева И. И., Резникова Ж. И. Основы этологии и генетики поведения. М.: «Высшая школа», 2002. 377 с. URL: <https://groh.ru/gro/zorina/zorina.html>
4. Гороховская Е.А. Этология: рождение научной дисциплины. М.: Алетейя, 2001. 224 с. URL: <http://ethology.ru/lib/goro/?p=1.1#main>
5. Сапольски Р. Биология добра и зла: Как наука объясняет наши поступки. М.: Альпина нон-фикшн, 2016. 766 с.
6. Панов Е.Н. Этология человека: история и перспективы. *Поведение животных и человека: сходство и различия: сборник научных трудов*. Пушино: Науч. центр биологических исследований АН СССР, 1989. С. 28–62. URL: https://scepsis.net/library/id_504.html

7. Сапольски Р. Биология поведения человека: Введение. Лекция прочитанная в Стэнфордском университете. 2010 г. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ik9t96SMtB0&t=492s>

8. Румянцев А. Эволюционно-психологическое обоснование либеральной государственности. *Сравнительное конституционное обозрение*. 2011. № 5. С. 86–106. URL: <https://www.law.net.ru/publikazii/sko7.htm>

9. Концепція розвитку державно-патріотичних та військових традицій у Збройних Силах України, затверджена Наказом Міністерства оборони України № 449 від 03.07.2013 р. URL: https://mil.univ.kiev.ua/files/162_362923550.pdf

10. Рулан Н. Юридическая антропология. Учебник для вузов. Перевод с франц. / Отв. ред. проф. В.С. Нерсисянц. М.: Издательство НОРМА, 1999. 310 с.

Ключові слова: етологія, етологія людини, юридична етологія.

Ключевые слова: этология, этология человека, юридическая этология.

Key words: ethology, human ethology, legal ethology.

Смазнова Ирина Сергеевна

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры філософії, кандидат юридических наук, доцент*

О ПРЕОДОЛЕНИИ КУЛЬТУРЫ МИЛИТАРИЗМА В МЕНТАЛИТЕТЕ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Традиционное представление, что Европа – это сосредоточение демократических ценностей не меняет того, что именно менталитетом европейцев были порождены самые разрушительные войны. По большому счету можно утверждать, что все развитие европейской культуры – это цепь войн, революций и иных форм проявления агрессии. Начиная от завоеваний Александра Македонского и Древнего Рима, через все эпохи и поколения проявляется агрессивность европейской цивилизации, что определяется наличием культуры милитаризма в менталитете европейцев.

Н. С. Трубецкой называет милитаризм «спутником цивилизации», «недостатком романогерманской культуры», который сами европейцы признают в отдельных исторических эпизодах и всегда